

BX 890
6383
v. 11



FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

COMMENTARIA IN PSALMOS.

LIBER III PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS.

A PSALMO LXXIII USQUE AD PSALMUM LXXXIX.

PSALMUS LXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

VERSIO VULGATA. — 1. *In finem, pro Idithun, Psalmus Asaph.*

2. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi.

3. In die tribulationis meae Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum: et non sum deceptus.

Renuit consolari anima meam: 4. memor fui Dei, et delectatus sum; et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

5. Anticipaverunt vigilias oculi mei: turbatus sum, et non sum locutus.

6. Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui.

7. Et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum.

8. Numquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet ut complacitior sit adhuc?

9. Aut in finem misericordiam suam abscondet, a generatione in generationem?

10. Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?

11. Et dixi: Nunc ceppi: hæc mutatio dexteræ Excelsi.

12. Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilia tuorum.

VERSIO S. HIERONYMI PRESBYTERI. — *Victori, super Idithun, Psalmus Asaph.*

Voce mea ad Deum, et clamavi: voce mea ad Deum, et exaudivit me [*h. et præbuit mihi aurem*].

In die tribulationis meae Dominum requisivi, manus mea nocte extenditur, et non quiescit: Noluit consolari anima mea, recordans Dei conturbabar:

Loquebar in memetipso, et deficiebat spiritus meus. SEMPER.

Prohibebam [*h. comprehendisti*] suspectum oculorum meorum, stupebam, et non loquebar.

Recogitabam dies antiquos: annos sæculorum.

Recordabar psalmodum [*h. carminis mei*] meorum in nocte, cum corde meo loquebar, et scrutabar spiritum meum.

Ergone in æternum [*h. in sæcula*] projiciet Dominus, et non repropitiabitur ultra?

Ergone complevit usque in finem misericordiam suam? consummabitur verbum de generatione et generatione?

Numquid oblitus est misereri Deus? aut complebit in furore misericordias [*h. pietates*] suas? SEMPER.

Et dixi, imbecillitas mea est hæc? commutatio [*h. amos*] dexteræ Excelsi.

Recordabor cogitationum Domini: remmiserens antiqua mirabilia tua.

13. Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor.

14. Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus, sicut Deus noster? 15. Tu es, Deus, qui facis mirabilia.

Notam fecisti in populis virtutem tuam : 16. redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph.

17. Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ; et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi.

18. Multitudo sonitus aquarum : vocem dederunt nubes.

Etenim sagittæ tuæ transeunt : 19. vox tonitru tui in rota.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est, et contremuit terra.

20. In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis; et vestigia tua non cognoscuntur.

21. Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron.

Argumentum.—Post exordium (vers. 2), prior carminis pars (vers. 3-10) gravem continet querelam de calamitate publica, altera vero parte (vers. 11-21) contestatur vates, nihil sibi efficacius fuisse ad confirmandum trepidum et dubitantem animum, quam memoria temporum antiquorum, quibus populum Deus in summis periculis conservavit. Psalmi occasio videtur esse Sennacheribi adventus ante Hierosolymam, Judæa jam vastata.

1. Præcentori, Ieduthuno, Asaphi carmen.
2. Vox mea ad Dominum, et clamem; vox mea ad Deum, et auscultet me.
3. Die (tempore) angustiarum mearum Dominum quasiivi; manus mea noctu effusa (expansa) est, nec cessat (fatigatur); renuit consolari anima mea.
4. Recogito Deum, et conturbor; meditor, et deficit spiritus meus.
5. Tenuisti vigilias oculorum meorum, turbatus (alii, *percussus*) sum, ut non possim loqui.
6. Reputo dies pristini temporis, annos antiquitatis (his meliores).
7. Recogitem (aio) cantum meum noctu, cum (in) corde meo mediter, et quærit spiritus meus (mens mea).
8. Num perpetuo rejiciet Dominus? nec benevolens se exhibebit amplius?
9. Num desiit in serpiternum gratia ejus? num cessavit verbum (obmutuere promissa) in omnes ætates?
10. Num oblitus est misereri Deus? aut oclulit in ira (iratus) misericordias suas?
11. Et dixi: Ægritudo mea hæc est; mutatio hujus status in meliorem est dexteræ Altissimi opus.

Et meditabor in omni opere tuo, et adinventiones tuas loquar.

Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus ut Deus?

Tu es Deus faciens mirabilia : ostendens [h. *innotescens*] in populis potentiam tuam.

Redemisti in brachio populum tuum, filios Jacob et Joseph. *SENPER.*

Videntes te aquæ, Deus, videntes te [al. *tacite*] aquæ parturierunt : et commotæ sunt abyssi.

Excusserunt aquas nubila, vocem dederunt nubes, et sagittæ tuæ discurrebant.

Vox tonitru tui in rota, apparuerunt [h. *illuxerunt*] fulgura tua orbi : concussa et commota est terra.

In mari via tua : et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non sunt agnita.

Deduxisti quasi gregem [h. *oves*] populum tuum : in manu Moysi et Aaron.

12. Celebrabo præclara facta Jovæ, nam (vel *quando*) recogitabo antiquitus facta a te mirabiliter.

13. Et meditabor omnia opera tua, et facinora tua cogitabo.

14. Deus, sancta via tua est; quis Deus magnus est sicut Deus *noster*?

15. Tu es ille Deus, qui facit mirabilia, notam fecisti inter populos potentiam tuam.

16. Redemisti brachio *robusto* populum tuum, filios Jacobi et Josephi (ex Ægypto).

17. Viderunt te aquæ (maris Rubri), Deus, viderunt te aquæ, tremuerunt, ac trepidarunt abyssi (fluctus).

18. Copiose effuderunt aquas nubes, vocem (tonitrua) ediderunt nubes, et sagittæ tuæ (fulmina) discurrerunt.

19. Vox fragoris (tonitru) tui in orbe, illustrarunt fulgura orbem, trepidavit et contremuit terra.

20. Per mare *fuit* via tua, et semitæ tuæ per aquas magnas, et vestigia tua non cognoscuntur.

21. Duxisti ut oves populum tuum, per Mosen et Aaron.

NOTE.

Vers. 1. Qui præcentor ex familia Ieduthuni oriundus. Cf. Ps. xxxix, 1. — Vers. 3. Pro *effusa*, Alexandrinus legit *nigdo*, coram eo. — Vers. 4. *Conturbor* : Maurer, *ingemisco*. Sensus : Antiquis Dei beneficiis cum præsentium rerum nostrarum statu collatis, conturbor et doleo. — Vers. 5. *Vigilias*, i. e. vigilantes oculos meos, præ curis; Hengstenb. *occupasti per noctis vigiliis oculos meos*; Maurer, *prehensas tenes palpebras oculorum*, etc., ne somno claudantur. — Vers. 7. *Cantum meum*, propr. lyra mee pulsationem, i. e. pristina pro gratis agendis carmina. *Querit*, puta consolationem. Maurer, *scrutetur*, Dei providentiam et consilia. — Vers. 11. Transitus ad alteram partem. Maurer, *quod ægrum me facit hoc est*, puta : *Quod se mutavit dextera Altissimi*, non amplius ut olim parata est ad nos juvandum. Alii aliter. — Vers. 14. *Via*, agendi modus erga homines. — Vers. 18. « Ad Ezod. xiv, 24, 25, ubi nulla tempestas describitur, referenda quæ vers. 18 et 19 leguntur non sunt. Apparet Deus comitante tempestate : cf. Ps. xviii, 15; Hab. iii, 11. » Maurer. — Vers. 19. *Orbe*, gall. *roulement du tonnerre*. — Vers. 20. Sensus : *Via tuæ sunt inscrutabiles*; alluditur ad aquas Rubri maris post transitum Israelitarum statim relapsas. — Vers. 21. « Quod in media hac descriptione abruptum carmen, nulla amplius ad id quod præcipuum Psalmo continetur facta accommodatione, id nonnullis suspicionem movit, imperfectum esse Psalmum. Sed vere monuerunt sanioris iudicii interpretes, elegantem esse talem conclusionem et maxime propriam poetis. » Maurer.

R. BELLARMINI
EXPLANATIO IN PSALMOS.

PSALMUS LXXXVI

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In *hæm*, pro *Idithan*. Psalmus *Asaph*.

Cur dicatur in titulo, pro *Idithan* Psalmus *Asaph*, omnino difficile est divinare. Euthymius existimat Psalmum datum esse ad decantandum ipsi *Asaph* pro *Idithan*, id est, vice *Idithan* qui forte cantare impediiebatur; nimis humilis explicatio est, neque vox hebraica על דיתן, ad *Idithan* patitur, ut pro significet vice, cum ad litteram sonet, super *Idithan* *Plavus Asaph*. Alii existimat Psalmum compositum ab *Asaph*, et datum ipsi *Idithan* ad canendum. Sed neque id probabile est, cum *Idithan* fuerit unus ex principibus Cantorum, non minus quam *Asaph*. Alii volunt, Psalmum cantatum esse alternatim ab *Idithan* et *Asaph*. Alii denique nomen *Idithan* hoc loco volunt non esse nomen cantatoris, sed instrumenti musici, vel certis generis modulationis, ad cuius formam Psalmus canendus esset; atque huic expositioni satis convenit illa phrasus: *Psalmus Asaph super Idithan*. Argumentum est oratio adversus tribulationes; quæ sit autem tribulatio, de qua Psalmus hic loquitur, non convenit inter auctores, aliis existimantibus hic agi de captivitate Babylonica; aliis de persecutione Antiochi, quæ contigit tempore Machabeorum, aliis de incerta et nobis incognita tribulatione; sed S. Augustinus utilissime exponit Psalmum de miseria humana generatim, ac præsertim de ea quam sentiunt viri perfecti qui, dum anhelant ad patriam cælestem, molestissime ferunt moram exilii et peregrinationis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI, VOCE MEA AD DEUM, ET INTENDIT MIHI.

Indicat hoc primo versiculo anima viri sancti, quam moleste ferat moram et pericula hujus peregrinationis. Dicit enim, «voce mea,» id est, non per nuntios, non per amicos, non etiam per linguam corporis mei, sed «voce mea,» proprio animæ desiderio pulsavi aures Dei. Dicit, ad Dominum, vel ut est in hebreo, ad Deum, et repetit secundo, ad Deum, quia videbat a nulla re creata posse obtineri, quod cupiebat, ideo transiliens omnia ad ipsum Deum accessit. Dicit, clamavi, quia se videbat in regione dissimilitudinis longe separatam a Deo, magna voce, magno affectu sibi opus esse, ut de tanto profundo ad tantam sublimitatem vocem suam transmitteret. Addit, et intendit mihi, ostendens sibi profuisse ejusmodi clamorem. In hebreo ad verbum est, «et aures mihi præbuit.»

Vers. 2. 2. IN DIE TRIBULATIONIS MEÆ DEUM EXQUISIVI; MANIBUS MEIS NOCTE CONTRA EUM, ET NON SUM DECEPTUS.

Declarat cur et quomodo Deum quaesierit et invenit. «In die tribulationis meæ Deum exquisivi,» id est in tempore hujus vitæ mortalis, quæ est tota tentatio, ut dicit S. Job cap. vii; vel, ut in nostro textu habetur, *mititia*, id est «perpetua collectatio cum vilis et conespicientis, nec non cum principibus et potestatibus aeris,» ut dicitur ad *Ephes. vi*; unde exclamat Apostolus *Rom. vii*:

«Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Manibus meis nocte contra eum,» id est, in nocte hujus vitæ manibus contra Deum extensis illum quaesivi attingere et apprehendere, «et non sum deceptus;» tempus hujus vitæ non est dies, sed nox, quia «per fidem ambulamus, et non per speciem,» II *Corinth. v*, et opus habemus attendere «ad lucernam Scripturæ lucentem in caliginoso loco,» ut dicitur II *Petr. ii*. Nocti autem melius quærens manibus tentando, quam oculis vestigando; unde dicit Apostolus, *Act. xvii*: «Querere Deum, si forte attrecent eum, aut inveniant.» Porro manibus querere Deum in nocte, nihil est aliud, nisi per opera bona, per obedientiam mandatorum, per vitæ puritatem in hoc exilio caliginoso Deum querere; et sæpe contingit ut qui ita quaerunt, Deum attingant, quem speculando, vel legendo invenire non poterant: testimonium enim conscientie bonæ, et patientia in tribulationibus, et frequentes victorie adversus tentationes efficiunt, ut anima experimento quodam dulcedinem Dei sentiat, et testimonium spiritus in se habeat, quod sit filius Dei. In hebreo pro «contra eum,» habetur נִיגְרָהּ *niggerah*, id est *extensa*, ut sensus sit: Nocte manus mea extensa est ad eum, et idem est sensus; sed Septuaginta non videntur legisse נִיגְרָהּ *niggerah*; sed נִיגְרָהּ *negrah*, id est *contra*, vel *regione*: voces enim simillimæ sunt, ut patet. Rursus, ubi nos habemus, et non sum deceptus; ex hebreo vertunt alii, et non quaesivi, vel non remittitur, manus mea videlicet, id est manus mea

Vita præsens est terra tentatio.

Memoria Dei plus hoc delectat, quam terrenæ omnia.

PSALMUS LXXXVI.

5

extensa et debilitata, aut fatigata, non quievit. Sed Septuaginta verterunt sensum, non verba. Significaverunt enim manum viri justi ad Deum quaerendum extantam non quiescere præ lassitudine, quia invenit cito quod quaerebat, et ideo virum justum manibus quaerendo non fuisse deceptum, hoc est spe sua frustratum. Multi hunc versiculum exponunt de extensione manus in oratione tempore nocturno, quorum expositionem non reprehendo, sed malui S. Augustinum sequi, qui etiam satis apte adducit hoc loco factum S. Thomæ Apostoli, qui manibus tangendo Christi cicatrices, Deum quaesivit in nocte dubitationis, et non est deceptus; nam invento Deo exclamavit: «Dominus meus et Deus meus.»

V. 3. 3. RENUIT CONSOLARI ANIMA MEA; MEMOR FUI DEI, ET DELECTATUS SUM: ET EXERCITATUS SUM, ET DEFECIT SPIRITUS MEUS.

Quia quaerens Deum non fuit deceptus: renuit deinceps anima ejus consolationem accipere a rebus mundi hujus, quoniam videbat in omnibus esse deceptionem: «Renuit, inquit, consolari anima mea,» id est, quantumvis blandirentur carnales voluptates, noluit inde gaudere anima mea, sciens eas secum trahere graviores tristitias. «Memor fui Dei, et delectatus sum,» id est ne tamen sine omni consolatione essem, «a memor fui Dei,» qui nullum decipit, et in quo solo solidum gaudium reperitur, quod nemo potest tollere a nobis, «et delectatus sum.» Magnam est hoc arcana sapientie Dei, quod in hoc exilio plus delectet memoria Dei, quam presentia carnalium voluptatum; etsi in medio illecebrarum carnalium tantum delectat memoria Dei, quantum delectabit ipsa presentia Dei, quando nullæ erunt carnales illecebræ! «Exercitatus sum, et defecit spiritus meus,» id est, post memoriam Dei, et voluptatem inde haustam, exercitatus sum meditando, et mecum ipse colloquendo de meroribus exilii, et de jucunditate patriæ, et præ desiderio «defecit spiritus meus.» In hebreo, pro *delectatus sum*, habetur רִמְתִּי *rehemotah*, quod proprie significat et sonat, sive clamavi; quod potest intelligi de clamore lætitiæ, ut Septuaginta intellexerunt, et de clamore turbationis, ut intellexit S. Hieronymus, qui vertit, *conturbabor*. Pro illo, *exercitatus sum*, S. Augustinus legit *garrivi*, quod vox græca ἔβληγος significare videtur; sed vox hebraica מְרִיבֵי אֵיכָהּ, quæ frequens est in Psalmis, significat *summisse loqui*, sive *secum loqui*, quod est proprium meditantium, et se in consideratione exercantium. Illud, *defecit spiritus meus*, exponunt nonnulli de defectu ob ingruentes tribulationes, quasi eas diutius ferre non posset; sed non minus proprie dicitur spiritus deficere, quando magno desiderio alienus rei tenetur; quo modo etiam languere et liquefieri dicitur, juxta illud *Psalm. lxxxiii*: «Concupiscit et deficit anima mea in atria homini.»

4. ANTICIPAVERUNT VIGILIAS OCULI MEI: TURBATUS SUM, ET NON SUM LOCUTUS.

Vers. 4.

Declarat quod dixit, «exercitatus sum,» et ait: «Anticipaverunt vigilias oculi mei,» id est, noctu surgebam ad meditandum, antequam ex cubiculis milibus vigilare inciperent; nam per vigilias intelliguntur *custodiæ*, sive *excubiæ*, ut perspicue habetur in codice hebraico et græco. Similis est locus in *Psalm. cxviii*: «Prævenere oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.» Quod sequitur: «Turbatus sum, et non sum locutus,» significat ex meditatione periculorum hujus vitæ Prophetam turbatum fuisse, sed non fuisse ausum aliquid loqui, quod sciret, judicium Dei justissimum esse, quamvis occulla. In hebreo, pro *anticipaverunt vigilias oculi mei*, habetur, *tenisti custodias oculorum meorum*. Sanctus autem Hieronymus vertit: *Prohibebam suspectum oculorum meorum*. Sanctus denique Augustinus legit, *anticipaverunt vigilias inimici mei*; sed illud, *inimici mei*, non habetur in hebreo, neque in latina editione Vulgate, proinde facile contemni potest. Vox hebraea תִּנְיָתִי, quæ significat *tenisti*, non fuit in codice S. Hieronymi, neque Septuaginta Interpretum. Manifeste enim est verbum temporis præteriti secundæ personæ a radice תִּנַּן, quæ significat *tenere, apprehendere, possidere*, et similia; quare S. Hieronymus, qui vertit *prohibebam*, et Septuaginta, qui verterunt *anticipaverunt*, sine dubio aliquid aliud legerunt. In re autem tam obscura, nihil est tutius quam antiquissima versio Septuaginta Interpretum adhaerere, quam nobis fideliter Interpretes latini expressit. Verum est tamen hebraicam lectionem, qualis est, in sententiâ non discrepare a lectione editionis Vulgate. Illud enim, *tenisti custodias oculorum meorum*, ita exponi potest: Tu, Deus, tenisti palpebras oculorum meorum, ne clauderentur in somnum, ac per hoc fecisti ut tota nocte vigilarem, et sic vigilias omnium exuberium anticiparem.

5. COGITAVI DIES ANTIQVOS, ET ANNOS ÆTERNOS IN MENTE HABUI.

Vers. 5.

Ece quid meditaretur, quando preveniebat vigilias. «Cogitabat dies antiquos,» id est, dies hujus vitæ temporalis a principio usque ad finem, et simul cogitabat «annos æternos» vitæ futuræ, et non prætereant, sed stabiles permanent; neque sola spatia cogitabat, sed quæ habemus et quæ agimus in his diebus, qui mox antiquantur et pereunt; et quæ habebimus et agemus in annis æternis, qui semper in eodem statu permanent. Digna plane cogitatio, quæ totas noctes occupet meditantem.

6. ET MEDITATUS SUM NOCTE CUM CORDE MEO: ET EXERCITABAR, ET SCOPEBAM SPIRITUM MEUM.

Vers. 6.

Idipsum aliis verbis repetit et inculcat, dicens: «Et meditatus sum nocte cum corde meo,» id

est, et consumpsi integras noctes, mecum ipse colloquendo, non ore, sed corde; et exercitabar, cogitando videlicet, ac mecum ipse discurrendo; et scopebam spiritum meum, id est, et hoc modo quasi scopis cogitationum versabam huc atque illic spiritum meum. In hebræo, pro et meditatus sum, habetur נגהתי, *neghinathi*, quod significat *conticuam meum*, ut veritè S. Hieronymus. Sed Septuaginta sine dubio legerunt, ut infra vers. 12, *עֲהֲגִיתִי eahghithi*, quod significat, et meditatus sum; et facile fuit librariis in hac re errare, cum similes voces sint; nec sit ullo modo credibile Septuaginta viros, aut ullum alium Interpreterem reddidit, et *meditatus sum*, si legisset *neghinathi*. Illud autem, et *scopebam*, S. Augustinus legit, et *scrutabar spiritum meum*; et hoc proprie significat vox hebraica quæ hoc loco habetur; tamen S. Hieronymus novo et inusitato vocabulo vertere maluit, *scopebam spiritum meum*. Intelligimus autem ex utraque lectione illud, *scopebam*, non significare, *scopis mundabam*, aut *purgabam*, sed *scopo veritatem et agitabam*; ut enim mulier illa de Evangelio, *Luc. xv*, domum verbebat, ut drachmam perditam inveniret: sic iste spiritum suum scrutabatur, et quasi scopis verbebat, ut veritatem absconditam inveniret. Idem S. Hieronymus in *Commentario* dicit, *scopebam*, id est, *foliobam*; et in *epist. ad Savianam et Pretellam* dicit, *scopebam* idem esse, quod *sarculo sarricibam*; quare perspicuum est, *scopebam* non esse mundabam, sed *versabam*. In hebræo habetur *scopebat*, vel *scrutabatur spiritus meus*; tamen S. Hieronymus vertit in prima persona, *scopebam*, et in *epist. ad Savianam et Pretellam* dicit Septuaginta vertisse in prima persona, non in tertia, *εσκαδον*, non *εσκαδης*: sic etiam legit S. Augustinus. Proinde videtur error libreriorum esse tum in hebraico, tum in græco codice, quoad mutationem personæ.

Vers. 7. 7. NUMQUID IN ÆTERNUM PROJICIET DEUS? AUT NON APPONET, UT COMPLACITOR SIT ADHUC?

Vers. 8. 8. AUT IN FINEM MISERICORDIAM SUAM ABSCONDIT, A GENERATIONE IN GENERATIONEM?

Vers. 9. 9. AUT OBLIVISCETUR MISERERI DEUS? AUT CONTINEBIT IN IRA SUA MISERICORDIAS SUAS?

Hæc est meditatio et agitatio mentis, in qua noctu exercebatur. Videns enim multitudinem hominum peccatorum prope infinitam, et quod vix inveniretur, qui faceret bonum, dicebat intra se: Num Deus projiciet omnes homines in interitum sempiternum? Ubi est igitur infinita misericordia ejus? Sed his interrogantibus contrariam sententiam concludere intendit, videlicet futurum aliquando tempus redemptionis generis humani, quo per misericordiam Dei, non solum reliquæ Judeorum, sed etiam multitudo gentium salvaretur. At igitur: « Numquid in æternum projiciet

Deus? » id est, numquid Deus tantam multitudinem generis humani in æternum projiciet a misericordia sua, et in infidelitate et cæcitate dimittet? quasi dicat: Non projiciet sed tempore suo visitabit. « Aut non apponet, ut complacitor sit adhuc, » id est, numquid Deus non addet aliquid ad iram suam misericordiam suam, ut incipiat sibi complacere in gentibus, quas nunc odio prosequi videtur? Addet omnino propitiationem. « Aut in finem misericordiam suam abscondet, a generatione in generationem? » id est, numquid removebit misericordiam suam ab hominibus in æternum? non removebit. « Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordiam suam? » id est, non obliviscetur et non continebit. Facilius est enim Deo continere iram suam, quam misericordiam suam; et ideo quamvis juste irascatur in peccatores, tamen in ipsa ira non continebit misericordiam suam, sed effundet misericordiam, quæ iram mitiget. Quod attinet ad verba, illud, non apponet ut complacitor sit adhuc? S. Hieronymus ex hebræo clarius reddit: Non propitiabitur ultra? ad verbum enim in hebræo habetur, וְלֹא אֶפְרָח עִד, id est, non addet ad complacendum adhuc? id est, non addet complacitiam, sivo propitiationem aliquid? Illud, non abscondet misericordiam suam, S. Hieronymus ex hebræo vertit, ergo non complebit misericordiam suam? quæ sententia omnino contraria videtur, sed non est; nam vox hebraica *עָפַר* significat *consumere*, vel *consumi*, *deficere*, *perire*, et similia: quare S. Hieronymus verbum *complebit* non accepit in bonam partem, pro eo quod est *perficere*, sed in malam, pro eo quod est *finire ut non ultra pergat*, quomodo dicitur *Daniel. v. 6*: Numeravit Deus regnum tuum, et complevit illud, id est, finivit regnum tuum, jam non ultra regnabis. Additur in hebræo, וְלֹא אֶפְרָח עִד, id est, *consummabitur verbum*; sic enim habetur ad litteram in hebræo: Numquid peribit in finem misericordia ejus, consummabitur verbum a generatione in generationem? ubi illud, *consummabitur verbum*, omisum est a Septuaginta Interpreteribus et ab omnibus antiquis Interpreteribus, ut testatur S. Hieronymus in *Epist. ad Savianam et Pretellam*; qui etiam addit, recte non haberi in latino: ex quo intelligimus duo illa verba additicia esse non solum in græco, sed etiam in hebræo. Theodoretus quidem scribit haberi hæc duo verba apud Symmachum; sed nos majorem fidem habemus S. Hieronymum quam Theodoretum. Denique illud, *continebit in ira sua misericordias suas*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *complebit in furore suo misericordiam suam*. Sed non sunt contraria, quia S. Hieronymus pro *comple*, intelligit *finire*, et verbum קָפַץ *kaphats*, quod habetur hoc loco, significat *cludere*, ac per hoc continere, ne exeat, ne fluat. Idem autem est complere misericordiam, id est finire, ut jam non sit; et continere, ut non fluat, et claudere, ut non exeat.

Facilius est Deo continere iram suam; quam misericordiam suam.

PSALMUS LXXVI. 10. ET DIXI: NUNC CŒPI, HÆC MUTATIO DEXTERÆ EXCELSI.

Previsa et predicta redemptione, dicit Propheta se respirare cepisse a lædio et morore, quo ante tenebatur. « Et dixi, inquit, nunc cœpi, » id est, nunc incæpi respirare, posteaquam meditando et vigilando, Deo revelante, cognovi misericordiam Domini effundendam super genus humanum; « hæc est mutatio dexteræ Excelsi, » id est, mutatio quam prævideo et prædico, iræ divinæ in misericordiam: iniquitatis hominum in justitiam, captivitatis in redemptionem, pœnæ sempiternæ in gloriam æternam: mutatio est admirabilis, quam nemo poterat efficere, nisi dextera Excelsi, quæ Christus est: ipse enim placavit iram Patris, et in benevolentiam commutavit, ipse justificavit impios, ipse redemit captivos, ipse glorificavit miseros; et quod mirabilis est, hæc mutationem fecit dextera Excelsi quodam modo per suam mutationem, ut notat S. Hieronymus in *Commentario*; ipsa enim dextera Excelsi infirmata est, ut nos roboraret; et cum esset in forma Dei, formam servi accepit. « Pro nunc cœpi, S. Hieronymus vertit ex hebræo, *imbecillitas mea*; alii, *dolor meus*; alii aliter. Sed vox hebraica *challothi* ambigua est et omnes interpretationes admittit; in re autem ambigua mirum est, cur non antepatorum omnibus Interpreteribus auctoritas Septuaginta Seniorum, qui sapientia, antiquitate et admirabili inter se concordia omnibus præstant.

Vers. 11. 11. MEMOR FUI OPERUM DOMINI, QUIA MEMORERO AB INITIO MIRABILIIUM TUORUM.

Vers. 12. 12. ET MEDITATOR IN OMNIBUS OPERIBUS TUIS, ET IN ADINVENTIONIBUS TUIS EXERCEBOR.

Respirans jam Propheta in spem futuræ Redemptionis, dicit se memorem futurum operum Domini mirabilium, et incipit enarrare mirabilia quedam opera. « Memor fui, inquit, operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, » id est, antea quidem memor fui aliorum operum Domini, quæ fecit in Ægypto coram patribus nostris; sed nunc, o Domine! memor ero ab initio mundi omnium mirabilium tuorum, « et meditabor in omnibus operibus tuis, » considerans videlicet opera justitiae et misericordiae, opera potentiae et sapientiae, opera naturæ et gratiæ; et in adinventionibus tuis exercebor, mente revolvens et admirans arcana consilia et admirabiles rationes curandi genus humanum, quas sapientia tua adinvenit. Illud, *quia*, non est semper partiula causalis, sed ex hebraica phrasi interdum redundat, interdum exponenda est juxta exigentiam loci; hoc loco videtur exponenda per se, vel etiam, vel *quin etiam*. Illud, *adinventionibus*, hebraice קְלִילֹת *halloth*, significat *opera et cogitationes*, sed opera egregia et cogitationes prudentes; hoc loco, ut etiam *Isai. xii*, et *II Pa-*

Christus iram in genus humanum non in benevolentiam commutavit.

ralip. xvi, accipitur pro adinventionibus sapienter et subtiliter excogitatis ab ipso Deo, quæ nunquam venissent hominibus in mentem, nisi eas opere completas vidissent: talis adinventio fuit incarnatio Verbi, passio Christi, mysterium Eucharistiæ, et similia.

13. DEUS, IN SANCTO VIA TUA: QUIS DEUS MAGNUS, SICUT DEUS NOSTER? TU ES DEUS QUI FACIS MIRABILIA.

Incipit laudare opera Domini mirabilia, in quibus cogitandis exerceri solebat: ac primum generatim dicit opera Domini esse sancta, magna et admirabilia, id est, facta sancte, potenter et sapienter, sicut ipse sanctus omnipotens et sapientissimus est. « Deus, inquit, in sancto via tua, » id est, actio tua, sive operatio tua, per quam ad nos quodam modo exis, in sanctitate efficitur; nihil enim agis, quod non rectum et justum sit. In hebræo est קָדַשׁ, quod proprie sanctitatem significat; proinde exponendam est, in sanctitate, quod nos legimus, in *sancto*. « Quis Deus magnus, sicut Deus noster? » id est, non solum Deus noster sanctus est et sancta via ejus, sed etiam magnus, et magna opera ejus. « Tu es Deus qui facis mirabilia, » id est, non modo sancta et magna, sed etiam mirabilia sunt opera tua ob sapientiam profunditatem, quæ in ipsis cernitur. S. Augustinus legit: *Qui facis mirabilia solus*. Sed nostri codices hebraici, græci et latini non habent hæc vocem, *solus*. Verissimum tamen est Deum solum mirabilia facere, quia ipse solus non eget auxilio aliorum; et omnes alii qui mirabilia faciunt, ut Apostoli et Prophete, et alii sancti viri dono miraculorum predicti nunquam faciunt mirabilia soli, quia sine Deo nihil facere possunt. Illud, in *sancto via tua*, potest etiam congruere cum textu hebraico ad litteram, si mutantur puncta, et legamus *kadosh*, non *kodesh*. Et hæc lectione posita secundum Augustinum, sanctus est Christus, et via Dei dicitur esse in sancto, quia per Christum imus ad Deum; et Deus per Christum venit ad nos; secundum Hieronymum, via est Christus, et Christus in sancto habitat, quia « in malevolam animam non introibit sapientia, » *Sap. 1*; proinde sanctus sit, qui Christum in se habitantem habere desiderat.

Deus solus facit mirabilia.

14. NOTAM FECISTI IN POPULIS VIRTUTEM TUAM: REDEMISTI IN BRACHIO TUO POPULUM TUUM, FILIOS JACOB ET JOSEPH.

Descendit ad particulare opus Dei magnum et mirabile, videlicet ad liberationem populi de Ægypto. « Notam, inquit, fecisti in populis virtutem tuam, » id est, potentiam tuam manifestasti populis Ægyptiorum atque aliarum gentium quæ audiverunt plagas Ægypti. « Redemisti in brachio tuo populum tuum, » quando per multa signa et prodigia liberasti populum tuum, qui miseram servitutem serviebat in Ægypto. « Liberasti au-

Vers. 13.

Opera Dei sancta, magna, et mirabilia.

Deus solus facit mirabilia.

Vers. 14.